
Így is lehet?

Továbbképzés a csepeli „Füstifecskék” óvodai környezet- és természetvédelmi oktatóközpontban

GECSE GÁBORNÉ

Intézményünket két óvoda alkotja: az Iskola tér 46. szám alatti bázisóvoda családi házas környezetben van, nagy kerttel rendelkezik, és csak egy oldalról határolja forgalmas úttest. Az Erdősor u. 2. szám alatti tagóvoda egy lakótelep, és két gyár között helyezkedik el, sivár környezetben. Három oldalról határolja forgalmas úttest. Az M0-ás autópálya bekötő útja halad itt el, amelyről az autóforgalom nagy része az óvoda körülkerülésével tér át másik útvonalra. A kanyarodó járművek gyakran fékeznek, leállnak, majd újra indulnak, és minden egyes fékezés és újraindítás zaja és bűze fokozza az amúgy sem csekély környezeti ártalmakat.

Testületünk semmiben sem különbözik más óvodákétól, hacsak abban nem, hogy néhányunkban erősebben élt a természet iránti tisztelet, a környezetünk esztétikájának igénye, és ez az érdeklődésünkben meghatározóvá vált. Hozzájárult ehhez még az, hogy a Budapesti Tanítóképző Főiskolán szervezett diplomamegújító intenzív továbbképzésen a kerület egyik szaktanácsadója környezetvédelmi nevelés témakörben írta záródolgozatát. Ehhez adatokat gyűjtve a mi testületünkben is végzett kérdőíves felmérést.

Ennek tükrében megdöbbenve tapasztaltuk, mennyire hiányosak elméleti ismereteink. Ezért örömmel vettük, hogy az 1988/89-es évben *Vízy Istvánné* szervezésében, kiváló előadók közreműködésével „Környezetvédelmi szabadegyetem” indult, amelyet mindkét óvodából egy-egy óvodapedagógus, és az óvoda vezetője elvégzett.

A többi kolléganő is hasonló, ebbe a témakörbe illő továbbképzéseken vett részt, illetve kerületi-munkaközösségi munkájához csatlakozott. („Népi hagyományőrző és kézműves”, „A környezet cselekvő megismerése”, és a „Játék”.)

A továbbképzések témáiról és a munkaközösségekben folyó tevékenységekről rendszeresen és kölcsönösen tájékoztattuk egymást. Az új ismeretek önképzésre motiváltak bennünket. Rendszeressé vált, hogy felhívtuk egymás figyelmét a *Természetbúvár*, a *Süni*, az *Állatvilág*, majd annak megszűnése után az *Állatbarát* egyes cikkeire, illetve a természettudományi ismereteket tartalmazó különböző gyermek- és ifjúsági könyvekre.

Szűkös anyagi lehetőségeink mellett is gondot fordítottunk az óvoda könyvtárának ilyen irányú fejlesztésére. Az egyénileg beszerzett könyveket szintén behoztuk az intézménybe, és hozzáférhetővé tettük mindenki számára. Ma már a „Zöld” könyvtárunk kb. 60 kötetes – és elkezdtük a „Zöld” videotéka kialakítását is. Könyvtárunkból a szülők kölcsönözhetik a könyveket, videofilmeket.

Előtérbe került a természetes anyagok – pl. kukoricaszár, csuhé, gyékény, nád, fonal stb. – felhasználása a díszítésben és barkácsolásban. Munkaközösségünk kiállítást rendezett gyermekek, szülők, dajkák, óvónők által barkácsolt természetes alapanyagú eszközökből.

Nevelőmunkánk színvonalasabbá, tudatosabbá válásának igénye hozta létre az intézményen belüli környezetvédelmi munkaközösséget. Az első évben többnyire módszertani kérdésekre koncentráltunk, a második évben már természettudományi ismereteket is beterveztünk. Ennek szükségességére a Budapesti Tanítóképző Főiskola diplomamegújító továbbképzésének környezetismereti stúdiumán jöttem rá.

Az első évben (1989/90.) a környezetvédelmi munkaközösségi foglalkozások módszertani témái a következők voltak:

- Éves és havi ütemterv készítése.
- Természeti témák évszakonkénti feldolgozásának lehetőségei.
- A betakarítással és évelő növényekkel kapcsolatos ismeretek és feladatok.
- Szüreti népszokások.
- Tudnivalók az akvárium és terrárium létesítéséről és gondozásáról.
- Tudnivalók a madárvédelemről.
- A helyes veteményezés és palánta-kiültetés módjai, a talajelőkészítés feladatai.

Gyakorlati témák pedig:

– Az óvoda udvarán és közvetlen környezetében található növények és rovarok azonosítása.

– Különböző termények, termések azonosítása, csoportosítása, felhasználásukra javaslatok összegyűjtése.

- Csuhaból, kukoricacsutkából és szárból játékok készítése.
- Madáretetők készítése, helyének kiválasztása és elhelyezése az udvaron.
- Ismerkedés különféle anyagokkal (liszt, só, cukor) és tulajdonságaikkal.

A szerzett tapasztalatok megerősítettek mindenkit abban, hogy kitűzött célunk helyes. A résztvevő gyermekek és óvónők számára egyaránt élményt adók voltak az ilyen szervezésű és tartalmú foglalkozások. Az 1990. év decemberében kézhez kapott módosított *Óvodai Nevelés Programja* (ONP) iránymutatásával is megegyeztek törekvéseink.

A megbeszéléseket a tagok maximális aktivitása, együttgondolkodása és lelkesedése jellemezte.

A különböző fórumokon megismert módszereket összevetettük, új ötletek születtek, amelyeket a gyakorlatban rögtön ki is próbáltunk. Felfedeztük, mennyi lehetőségünk lenne még saját környezetünkben, amire eddig nem is gondoltunk.

Így állítottuk össze komplex nevelési tervünket, amely azóta szélesebb körben ismertté vált.

Az 1990/91. tanévben munkaközösségünk az alábbi témákkal foglalkozott:

- A módosított ONP Környezet megismerésére nevelés című fejezetének értelmezése.
- Alapvető ökológiai ismeretek.
- Légkörtani alapismeretek. Ezzel összefüggésben az óvodában végezhető egyszerű kísérletek „összegyűjtése”.
- Milyen állatokat tartunk az óvodában és hogyan?
- Alapvető növény- és állattani ismeretek.
- Az óvoda udvarán és környékén előforduló növény- és állatfajták azonosítása.

Minden hónapban környezetvédelmi félórát tartottunk – ki mit látott, hallott? Látogatást tettünk a *Mezőgazdasági Múzeumban* és a *Fővárosi Állatkertben*.

Komplex környezetismereti tervünkbe szervesen beillesztettük a környezet- és természetvédelmi nevelés lehetőségeit, amely természetesen nemcsak a foglalkozásokra szorítkozik, hanem áthatja egész nevelőmunkánkat. Ismereteink bővülésével párhuzamosan ismertük fel, hogy a környezeti nevelés elsődleges helyszíne maga az óvodai környezet. A belső terek dekorációjában, kertünkben, és az óvoda környékén bőven adódtak feladatok. Tudtuk, hogy egy év kevés ahhoz, hogy mindent megvalósítsunk, ezért hosszú távú tervet készítettünk.

Az Erdősor u. 2. szám alatt, amely forgalmas úttesttel határolt, egyértelmű volt, hogy védőnövényzetet kell az óvoda köré telepítenünk. Ekkor még teljesen sivár, elhanyagolt, elgazosodott volt az utcafront. A kerítésen belül volt ugyan néhány szép fa, és udvarunk egy részén már a fűvet is sikerült meghonosítanunk, de sok növény itt sem volt. 1988-ban kezdtük meg az intenzív átalakítást, s mivel ekkor még „csak” magunkra és a szülőkre számíthattunk, így csak egy oldalra jutott a fagyalvesszőkből. Azokat a kerítés belső oldalánál helyben gyökerezettük. A sövény a negyedik évben már elérte a kerítés magasságát.

1990-ben segítséget kaptunk Csepel Önkormányzatától, így sikerült a másik két oldalra 500 db. töves fagyalt elültetnünk. Sajnos azokat egy tavaszi hétvégén ismeretlen tet-

tesek kiszedték, és elvitték. Elkeseredettségünknel nagyobb volt elszántságunk, ezért ősszel újra betelepítettük ugyanazt a két oldalt, tűztövissel és sóskaborbolyával. A természet, mintegy meghálálva erőfeszítéseinket, segítségünkre sietett. A fellazított, feljavított talajba a közeli juharfa magvaiból „erdő” kelt ki. A mi dolgunk csupán annyi volt, hogy a szabálytalanul kikelt fácskákat úgy ritkítsuk meg, hogy abból fasor legyen. S persze rendszeresen ápoltuk „őket”. Így 1993-ra a tűztövis- és fagyal-ültetvény előtt fasorunk is lett. A nagyarányú földmunkát minden esetben a szülők és az intézmény dolgozói végezték el.

Az udvaron évelő virágoskertet, és kis gyakorló zöldséges ágyást alakítottunk ki. A babaház hiányát pótolva, három lugast építettünk, s ezzel a gyermekek által igen kedvelt „kuckókat” biztosítottuk. A lugasokra, hogy minél több növényfajjal ismerkedhessenek meg az óvodások, futóbabot, vadszőlőt, borostyánt, kúszó loncot futtattunk. A szinte ruganyos futószőnyeget itt-ott megszakítja egy új telepítésű szelídgesztenye-, illetve bokréta- és diófa, valamint cserszömörce- és aranyvesszőcserje. Ezek tányérjában késő őszig virít az aranysárga bársonyvirág és a vidámságot sugárzó tarkaszínű lepkevirág.

Kertünk díszje a gyönyörű fügebokor, melynek termését folyamatosan takarítják be a gyermekek, valamint a mandulafa, amely tavasszal, virágzáskor, mint egy rózsaszín ruhába öltözött tündér, ejt ámulatba bennünket. Terméséből karácsonykor marcipánt készítenek a gyerekek.

Így lett oázis a sivár környezetben óvodánk udvara, ahol 1992-ben már feketerigó és kerti rozsdafarkú fészkel. Ez arra kötelezett bennünket, hogy a téli madáretetésen túl, madáritatót is készítsünk a nyári hűsüléshez. Ebben viszont néhány vízinvény is jól elért, a bevezető tömlőt pedig sziklakerttel álcáztuk. Ez különféle kötőfajok beültetésére adott lehetőséget.

Az Iskola téri óvoda kertje más lehetőségeket kínált. A nevelőtestület ötletei alapján megterveztük a kert átalakítását, tiszteletben tartva a már meglévő növényzetet. Így alakítottuk ki tanösvényünket.

Itt is sok csodában van részünk, nem is lehet mindet felsorolni. Csak ízelítőül néhány:

- kora tavasszal egyik napról a másikra előbújó sáfrányok;
- a májusfa, amikor tetőtől talpig hófehérbe öltözik – szinte mindig május elsejére;
- a piros koszorút alkotó, szemet gyönyörködtető futórózsák, háttérben a fák és cserjék összefüggő zöldjével;
- a nyári hőségben szemünk előtt fürdőző madarak;
- a verőköltő bodobács populáció, amely között a „legifjabbtól a felnőttekig” minden korosztály sütkérezik az erdőt határoló vesszőből font kerítésen;
- a kakas kukorékolása, amely szinte utánzásra szólítja fel a gyerekeket.


E kert átalakításában is a szülők és a dolgozók működtek közre. Földet hozattunk és terítettünk szét, növényeket telepítettünk, baromfiólat építettünk.

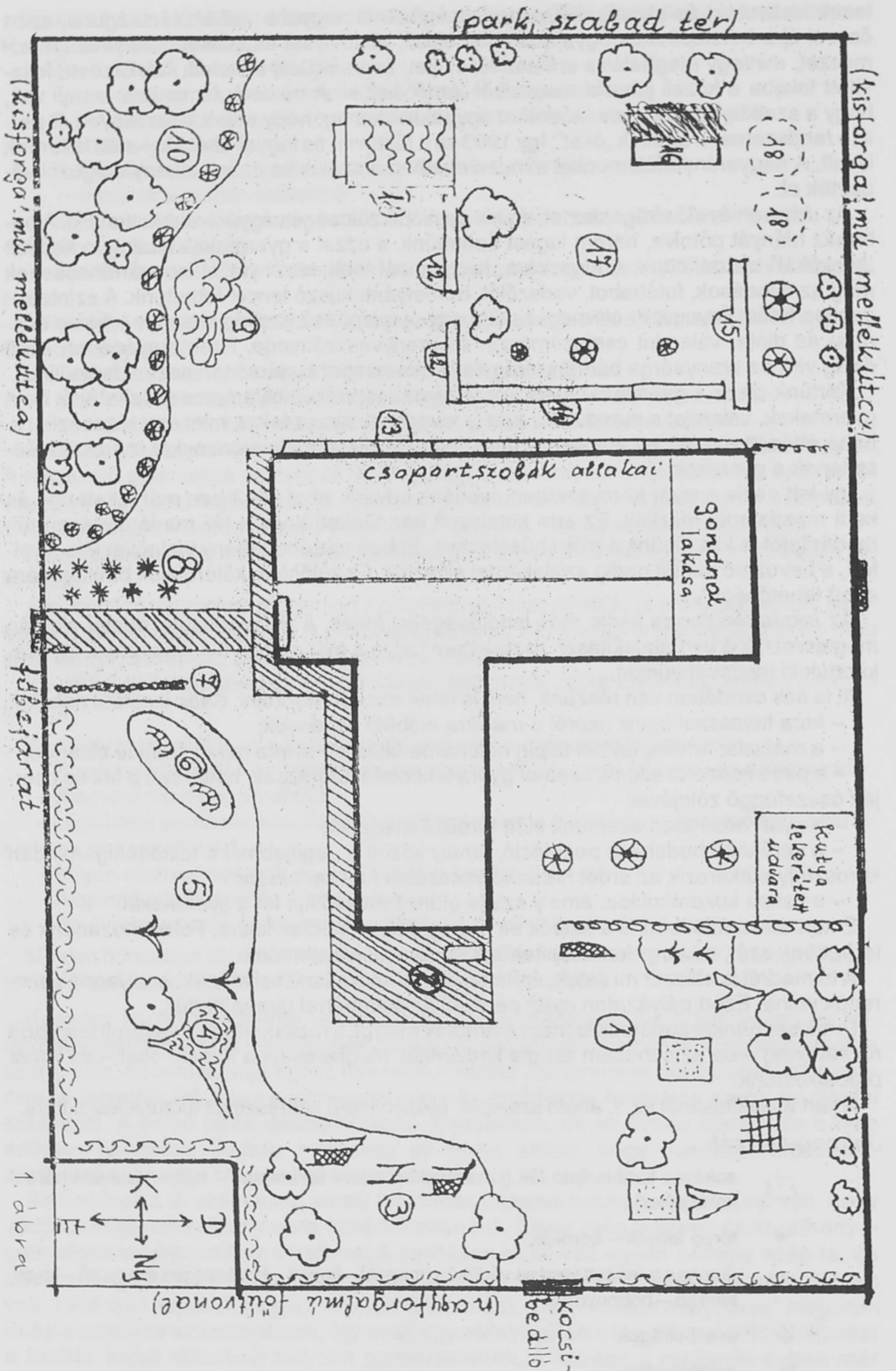
A tó medrét is először mi ástuk, építettük ki, de nem sikerült olyannak, amilyennek szeretnénk volna. Ezért pályázaton nyert pénzből szakemberrel újraépítettük.

Értek bennünket kudarcok is (nem maradtak meg pl. a rózsakertben a vásárolt teahibrid rózsatövek) – de ez sohasem szegte kedvünket. Megkerestük a kudarc okát – és ismét próbálkoztunk.

A kert átalakításánál az *1. ábrán* szereplő, elkülöníthető kertrészeket tudtunk kialakítani.

Jelmagyarázat

-  sokéves lombhullató fák (juharlevelű platán – feketenyár – nyír – kislevelű hárs – korai juhar)
- * törpe fenyők – borókák
- ⊗ újonnan telepített vegyes védősáv (magyal – fagyal – közönséges mogyoró – kecskerágó – hóbogyó)
- ↘ évelő virágok
- ⊗ gyümölcsfák
- { régi telepítésű vagy védősáv fiatal fákkal (jázmin – aranyvessző – fagyal – alatta árnyliliomok, gyöngyvirágok)



1. ábra
A Budapest XXI., Iskola tér 46. sz. óvoda kertjének vázlatja

A terület felosztása

1. Hagyományos játszókert beépített mászókákkal, babaházakkal, homokozóval, zöldszékes kerttel (mögötte tamariska-sövénnyel leválasztva a gondnok udvara).
2. Betonozott rész kő virágtartóval, amelyben egynyári, egész nyáron virágzó növényeket tartunk. (paprikavirág – bársonyvirág).
3. Mini lugasok és pergola, különböző kúszónövényekkel futtatva (japán vadszőlő – lilaakác – közönséges borostyán).
4. Mini kerti tó (náddal, sással, egyéb vízi növényekkel, sekély része madáritatóként funkcionál).
5. Gondozott pázsit, szoliter évelő virággal (tűzliliom – kék szamárkönyér), illetve májusfával.
6. Rózsaágyás (futórózsákkal, teahibrid rózsákkal, a létrák alatt pünkösdirózsa van, a két lugas között évelő virágágyás).
7. Pompás gyöngyvessző sövény, előtte talajtakaró növények (pázsitviola – molyhos madárhúr – szőnyegkankalin stb.)
8. Törpe fenyves, borókás, korai hagymásokkal (sáfrányokkal – nárciszokkal – tulipánokkal).
9. Sziklakert (kőtörőkkel, törpe íriszekkel, kövirózsákkal stb.)
10. „Erdő” – melyben vadon nőnek az avarban a növények. Itt vannak a fészekodúk, valamint az erdei menedékház és a magasles.
11. Gondozott pázsit pihenőpadokkal.
12. Árnytűrő növények – térelválasztóként. (Árnyliliumfélék – páfrányok)
13. Virágládák az ablakban, muskátlival beültetve.
14. Gyógynövény ágyás (borsmenta – fodormenta – körömvirág – citromfű – borsikafű – orvosi zsálya stb.) Szárazvirág-kötészetbe ültetett növények. (Szalmavirág – len – borzaskata – búza – kakastaréj.)
15. Málnás – térelválasztóként.
16. Baromfiudvar.
17. „Vadvirágos rét” (Csak augusztusban kaszáljuk.) farönk-játékokkal, gally-kunyhóval, kijelölt tűzrakóhellyel.
18. Komposzthalom

Területhez kapcsolódó speciális tevékenységek

1. Homokozás – szerepjáték – mozgásos játékok – pancsolás – zöldszékes kertben növénygondozás
3. Bábozás – manuális tevékenységek
4. Vízi életközösség megfigyelése
6. 14. Virágkötészet
10. „Bogarászás”, bolyongás, pihenés
11. Napfürdőzés, pihenés, mozgás
- 12, 14, 15, 16. Ültetés, gyomlálás – öntözés – termésbegyűjtés
18. Kerti hulladék összehordása

Minden területen megfigyelések – és a terep tisztántartása. (Szemét – pl. az utcáról az erdőnkbe bedobált papírok, műanyag zacskók stb. – összeszedése.)

Mindkét óvodában a kertünk folyamatos és rendszeres tevékenységet biztosít a gyermekeknek. E tevékenységek közben észrevétlenül erősödik pozitív érzelmük a környezetük, a természet iránt, s szereznek felejthetetlen élményeket, fejlődik manuális és értelmi képességük.

Eközben alakul az egymáshoz, a környezetükhöz, valamint a természethez való viszonyuk. Bizonyítja ezt az is, hogy a könyvtárban (minden nagycsoportos korú gyermek könyvtári tag) több gyermek is állatokkal kapcsolatos könyveket kölcsönöz ki. Otthonról is hoznak be ilyen témájú könyveket, amit már az ő kívánságukra vásároltak a szülők.

Ugyancsak bizonyíték, hogy az elültetett növényekre egyre jobban vigyáznak, és egymást figyelmeztetik, hogy ki ne tapossák. Természetesen ez kitartó, türelmes és következetes pedagógiai munkát kíván, mert sem a gyermekek, sem a növények fejlődési ütemét siettetni nem lehet, csak az optimális feltételek biztosításával segíteni azt.

A környezeti és természetvédelmi nevelést a családokkal való szoros, sokféle típusú együttműködésben végezzük.

Óvodánk a környezeti nevelésben elért eredmények révén 1990-től bekapcsolódhatott a környezet- és természetvédelmi oktató központi láncolatba. Azóta mint „Füstifecskék” Oktató Központ különböző típusú továbbképzési feladatokat is ellátunk.

Az 1987/88-as tanévben átfogó vizsgálat tárta fel a környezet- és természetvédelemre nevelés kerületi helyzetét. A vizsgálatot minden óvodapedagógusra és óvodára kiterjesztettük.

A kérdőíves felmérés a természeti ismeretek meglétére vagy hiányára derített fényt. Felmértük az óvodák ismerethordozókkal való ellátottságát. Vizsgáltuk a pedagógiai gyakorlatot és a dokumentációkat.

A vizsgálatból kiderült, hogy a kerületi intézmények többségében a testület tagjai a kérdés iránt nyitottak, cselekvésre készek. Kevesebb a száma azoknak, akiknél szemléletváltásra volt szükség.

Az átfogó vizsgálati eredményből konkrét feladatokat határoztunk meg, amelyek közül a legfontosabb: az óvónők környezet- és természetismeret módszertani felkészültségének elősegítése, javítása, szakmai segítségnyújtás, az egyéni kezdeményezések felkarolása, közhasznúvá tétele.

Az 1990/91-es nevelési évtől meghirdetett kerületi továbbképzések ezen feladatok megvalósítását segítik. A tematika összeállításánál jól tudtam hasznosítani a szabadegyetemen, a diplomamegújító főiskolai továbbképzésen, valamint a saját intézményi munkaközösségünkben szerzett tapasztalatokat.

Továbbképzési célok

- Az óvodapedagógusok természettudományi ismereteinek bővítése.
- Környezet- és természetvédelmi szemléletük formálása.
- A környezeti nevelés módszertani kultúrája színvonalának emelése, s ebben gyakorlati segítségnyújtás.

A továbbképzésen alkalmazott módszerek

- Irányított önképzés
- Elméleti előadások
- Egyéni és csoportos feladatmegoldások
- Konzultációk, viták
- Helyszíni foglalkozások
- Szemléltetés, bemutatás

Az első év témakörei összefoglalva (1990/91):

- A Föld helye a Világegyetemben. Mozgásai és annak következményei.
- Alapvető légkörtani ismeretek.
- Az állatok országával való ismerkedés (Rendszertani ismeretek).
- A fenti témákhoz kapcsolódó, óvodában végezhető egyszerű kísérletek, tevékenységek bemutatása. Kiemelten a madárvédelem, a kisállatok tartása az óvodában, és a rovarismeret (rovarcsapdák).
- Helyszíni foglalkozásokat tartottunk a Fővárosi Állatkertben, a Mezőgazdasági Múzeumban, a Pálvölgyi Barlangban, a Gördülő tanösvényen (Hűvösvölgyben).

A második évben (1991/92)

- A növények országával való ismerkedés (rendszerintani ismeretek).
- A fenti témához kapcsolódó – óvodában végezhető egyszerű kísérletek bemutatása:
 - csíráztatás – hajtás,
 - palántanevelés – veteményezési ismeretek,
 - egyszerű talajvizsgálati és talajjavítási módszerek,
 - bio növényvédelem,
 - szobanövények szaporításának és védelmének módszerei.

A harmadik évben (1992/93)

- Gyakorlati bemutatók óvodai csoportokban – a kerület különböző óvodáiban.

Témák:

- Játékeszközök a természeti nevelés szolgálatában.
- Egészséges táplálkozás – káposztasavanyítás.
- Tevékenységek vízzel – jéggel – hóval – zúzmarával.
- Csírazöltségek nevelése, fogyasztása. Kísérletezés csíráztatással.
- Festőnövényekből festék előállítása.
- Veteményezés szabadban lévő ágyásokba.

A továbbképzés résztvevőinek az első foglalkozáson javasoltam: gondolkodjanak olyan játékeszközök elkészítésén, amelyek a környezeti nevelést segítik. Az év végére ily módon elkészült játékgyűjteményben 18 féle játékeszköz leírása szerepel. Ez a gyűjtemény minden kerületi óvodához eljutott, és egy pályázaton nyert összegből, ezek közül 3 különféle játékeszközt az óvodánk legyártatott. A játékokat minden kerületi óvoda térítésmentesen átvehette tőlünk. A gyűjteményleírás jelenleg egy előkészítés alatt lévő kiadvány része.

Az 1993/94-es nevelési évben a továbbképzésünk újraindult, a már ismertetett tematikával. Úgy gondoltam, hogy az elmúlt évek továbbképzésének kiteljesedése lehetne a korábban résztvevő, illetve újonnan bekapcsolódó óvodapedagógusok részére egy szakmai vetélkedő

Felhívásunkra a 24 óvodából 15 óvoda nevezett be, 3 fős csapatokkal – ebből később 3 óvoda lépett vissza személyi ellátottságban adódó problémák miatt.

A vetélkedő komolyságát fokozta, hogy elismert szakemberek voltak a zsüri tagjai. Az érdekeltséget csapat- (óvodák), valamint egyéni díjazásokkal ösztönöztük. Összesen közel 200 000 forintnyi összeget fordítottunk díjazásokra, amelyet pályázatok révén és támogatóktól nyertünk.

A vetélkedővel több célt értünk el:

- gyarapodtak a résztvevők ismeretei,
- gyarapodtak a helyezést elért óvodák olyan eszközökben, amelyek a környezeti nevelést segítik,
- gyarapodott minden résztvevő óvoda játékeszközökkel.

A vetélkedőn a következő feladattípusok voltak (nem időrendi sorrendben):

1. *Bemutatkozás* szóban – dalban.
2. *Módszertani* kérdések a környezeti nevelésből.
3. *Villámkérdések*:

– az Ének-zene az óvodában anyagából kigyűjtött fogalmak értelmezése (élőlények nevei, természeti jelenségek),
 – a tömegkommunikációból sokszor hallott ökológiai fogalmak értelmezése.

4. *Csalafinta mese a természetről*

A mesében 13+1 téves információt rejtettem el, azt kellett megtalálni.

5. *„Asszociációs játék*:

3 ismert zeneművet – amelyek kapcsolatban vannak a természettel – képpel kellett párosítani, illetve felismerni a zeneszerzőt és a mű címét.

6. *„Kreativitás” játék*:

Előre megrajzolt köröket – megadott időn belül – állat vagy növény felismerhető ábrájává kellett átalakítani.

7. *„Irodalmi fejtörő” játék*:

Versidézetek – a természetről – a szerző nevének és a mű címének felismerése.

8. *„Levélvarázs” játék*:

Azonos típusú és mennyiségű levélből képkalkotás megadott időn belül, illetve ugyan-ezen idő alatt 6 levél azonosítása – melyik, mely fának a levele?

9. *„Természet hangjainak” felismerése*: magnókazettáról.

10. *„Dal a természetről”* – előadás, saját készítésű hangszer kíséretével.

Előzetesen minden benevező óvoda posztert készített, amelyen az óvoda környezeti nevelésének eddigi eredményeit kellett bemutatni.

– Az előzőleg jelzett játékgyűjteményből játékokat kellett készíteni, és hangszereket, az utolsó pontban jelzett feladat megoldásához.

Az előzetes feladatok elvégzésébe a benevező óvodák összes dolgozója besegített. A poszterekből és játékeszközökből a vetélkedő napján kiállítást rendeztünk. Ezzel a feladattal ösztönöztük az óvodák kollektíváit az eredmények átgondolására, az eszköztár bővítésére.

Visszatekintve az elmúlt évek munkájára, feladataira, úgy értékelem, hogy hatékony, eredményekben gazdag volt ez az elmúlt időszak, mind a környezeti nevelés feltételeinek javításában, mind a pedagógus kollégák szemléletének formálásában.

Az előzetes feladatok elvégzésébe a benevező óvodák összes dolgozója besegített. A poszterekből és játékeszközökből a vetélkedő napján kiállítást rendeztünk. Ezzel a feladattal ösztönöztük az óvodák kollektíváit az eredmények átgondolására, az eszköztár bővítésére.

Visszatekintve az elmúlt évek munkájára, feladataira, úgy értékelem, hogy hatékony, eredményekben gazdag volt ez az elmúlt időszak, mind a környezeti nevelés feltételeinek javításában, mind a pedagógus kollégák szemléletének formálásában.